

HANGİ MANADA MİLLİ İLİM

Millî sanat, millî edebiyat meseleleri gazetelerimizde, dergilerimizde en çok münakaşa edilen mevzulardandır. Aynı derecede olmamakla beraber, son zamanlarda “millî ilim” konusu da muhtelif yazılarda yer almağa başladı, ilmin ne olduğu meselesi ve bu meyanda “millî ilim”den anlaşılacak mâna, ilk bakışta gayet nazari, ancak küçük bir “bilgin” zümresini ilgilendiren bir mesele gibi görünür. Hâlbuki bir çok nazari meselelerde olduğu gibi “millî ilim” bahsinde de kabul edilen görüşün, alınan tavrın hareketlerimizin şu veya bu istikamette gelişmesi üzerinde tayin edici bir rolü vardır. Memleketimizde ilmin gelişmesi, ilim sahasında diğer ileri milletlerle boy ölçüşülebilir bir hale gelmemiz, diğer şartlar yanında bir de doğru bir ilim anlayışından hareket etmekle mümkün olabilir. İkincisi, yazının sonunda da göreceğimiz gibi, “millî ilim” bahsinde ileri sürülen bazı sakat görüşler, bazı iktisadî ve siyasî görüşlerle sıkıdan ilgilidir.

Tâ lise sıralarında iken ilmin, hâdiseler arasında evrensel, değişmez münasebetleri aradığını öğrenen bir okuyucuya “millî ilim” tabiri tenakus ihtiva eden bir terim olarak görünür, ilim, gerçeğin bilgisi olduğuna göre millî hudutlara göre değişen ilim olur mu? Talebelerimden birinin bu hususta bir gün dediği gibi, sukut kanunu Almanyada başka, Çinde başka mıdır?

Bu itirazlara “millî ilim”den bahsedenler ilimde bir ikilik yaparak cevap vermeğe çalışıyorlar. “Tabiat ilimleri”, “manevî ilimler” diye bir ikilik ileri sürüyorlar. Bunlara göre, tabiat ilimleri, fizik, kimya, mıntakadan mıntakaya, cemiyetten cemiyete değişmez, fakat “manevî ilimler”, yani psikoloji, iktisat, sosyoloji gibi insan ilimleri cemiyetten cemiyete değişir; bu ilimlerde, hadiseler arasında evrensel, illi münasebetler bulunamaz; tamimler, kanunlar mümkün değildir. Her cemiyet, her kültür kendi başına tetkik edilebilir, herbirinin kendine mahsus vasıfları vardır.

Görülüyor ki bu iddia muayyen bir realite görüşüne dayanıyor. Bu görüşü biraz daha inceliyelim. Tabiat hadiselerinde, deniyor, tekerrür vardır, esasta müşterek vasıflar vardır ve tabiat hadiselerinin hâkim vasıfları bu tekrar eden, müşterek olan vasıflardır; bu vasıflar tecrit edilerek umumî hükümler vermek, neticelere varmak mümkündür. Halbuki, iddia devam ediyor, her cemiyet diğerlerine benzemiyen tek, kendine mahsus vasıfları olan bir varlıktır. Her cemiyetin kendine has bir gerçeği vardır ve ancak kendi başına tetkik edilerek, “içtimâî ruh”una nüfuz edilerek anlaşılabilir. Bunun için cemiyetler arasında mukayese yapmak, umumî neticelere erişmeğe çalışmak beyhudedir, yanlıştır.

Her cemiyetin, diğerlerine benzemiyen, kendine has bir takım sosyal şartları olduğu doğrudur; her cemiyet kendi coğrafi ve tarihî şartlarının neticesi olarak kendine has bir takım sosyal belirtiler gösterebilir. Yukarıki iddialarda yanlış olan, bundan, umumî neticelere varılamıyacağı, cemiyetler arasında mukayeseler yapılmıyacağı neticesini çıkarmaktır. Yapılan bu yanlış istidlal ise, tabiat âlemi ile in-

san âlemi arasında yapılan tefrikin sakatlığından doğuyor. Tabiat âleminde tekrar eden, müşterek olan hadiseler vardır, sosyal gerçek ise benzeri olmıyan, kendisine has bir varlıktır diye bir ikilik yapmak yanlıştır, gerçeğe uygun değildir. Realitenin her safhasında, ister fizikî, ister psikolojik ve sosyal olsun, hadiselerin hem tekrar eden, müşterek olan cepheleri vardır, hem herbirinin kendine has olan, diğerlerine benzemiyen cepheleri vardır. Bütün müşahhaslığında ele alındığı zaman iki çam ağacı, aynı cinsten iki köpek yavrusu, iki taş parçası, hattâ iki su damlası birbirine benzemez, iştirâk -ayrılık, tekerrür- oluş mutlak (absolut) mefhumlar değildir; bunlar elimizdeki probleme, araştırmamızın hedefine göre realitenin her hangi bir safhasına tatbik edilebilir.

“Tabiat ilimleri”nin elde ettikleri büyük başarıdan sonra bugün tabiat hadiselerinde evrensel, illî münasebetler bulunduğunu, tabiat hadiselerinde bir düzen olduğunu kolayca kabul ediyoruz. Hâlbuki ilim görüşü olmıyan bir insan için tabiat hadiselerinde bu çeşit münasebetler görmek, tabiat hadiselerinin bir düzeni, determinizmi olduğunu düşünmek, insan âleminde bunların mevcudiyetini düşünmek kadar zordur, ilmin ileri sürdüğü şekilde bir tabiat anlayışına insanlık binlerce senelik bir gelişmeden sonra, daha pek yakın zamanlarda varabilmiştir. İlmî zihniyet ve ilmî metod gittikçe sahasını genişletmiş, biyolojik hâdiselere teşmil edilmiş ve nihayet sıra insan hâdiselerine, psikoloji ve sosyolojiye gelmiştir, ilmî metodun tatbikinin her genişleyişi, her yeni sahaya tatbiki önce bir itiraz ve mukavemetle karşılanmıştır. Galile zamanında ilmî metodun fizik hadiselerine tatbikine karşı gösterilen mukavemet, şimdi, manevî ilim taraftarları tarafından, ilmî metodun insan hâdiselerine tatbikine karşı gösteriliyor. Birincisi, ne kadar geri, bilginin gelişmesine engel olan bir hareket idiye, ikincisi de aynı şekilde geri ve ilmin gelişmesine engel olmıya çalışan bir harektettir; birincisi nasıl muvaffak olamadı ve ilim dev adımlarla ilerledi ise, ikincisi de aynı akıbeta mahkûmdur.

“Manevî ilim” taraftarları iddialarını daha başka çeşitten yaptıkları ikiliklere de dayatıyorlar. Meselâ tabiat âlemi determinizim âlemdir; insan âlemi ise hürriyet âlemdir, insanın hür iradesi vardır diyorlar. Tabiat âlemi sadece var olan hâdiselerden müteşekkildir; halbuki insan âleminde bir de mevcut hâdiselerin nasıl olması lâzım geldiğini gösteren kaideler, ölçüler vardır; diğer bir deyimle, insan âlemi “değerler” âlemdir. Bu noktalar bu yazıda ele aldığımız “millî ilim” mevzuu ile doğrudan doğruya ilgili olmadığı için bunların üzerinde burada durmıyacağım. Bu mevzuu daha teferruatlı olarak bir başka yazımda ele almıştım.⁽¹⁾ Yalnız şuna işaret edip geçeyim ki, insan âleminde değerlerin mevcudiyeti insan cemiyetleri hadiselerine ve bu değerlerin kendisine müsbet ilim metodunu tatbikine mani değildir; bilâkis, verimli bir surette ancak bu metodla tatbik edilebilir ve ediliyor. İkincisi, psikoloji ve sosyoloji henüz ihtilâflardan kurtulamamış, yeni, genç ilimler olmakla beraber, bu ilimlerin son bir asır zarfında kaydettikleri ilerlemeler, bugün bu ilimlerde kabili itimat bilgi olarak mevcut olan kısımlar, müsbet ilim metodunun tatbiki ile, insan hadiselerinde de determinizm olduğu ve tamimlere erişebileceği görüşüne dayanarak yapılan çalışmalar neticesinde meydana gelmiştir. İnsan hadiselerini önceden haber verebilmek, kontrol altına alabilmek imkânı, insanlığın kendi akıbetine hâkim olabilmesi, kısacası, bilgimizin verdiği neticelere dayanarak

muvaffakiyetle aksiyona geçebilmemiz ancak müsbet ilim yolunda ilerlemekle elde edilebilir.

Görülüyor ki, yukarıda anlattığımız mânada “millî ilim” anlayışı çıkmaz bir yoldur, hattâ böyle anlaşılınca ilim kelimesini kullanmak doğru değildir, ilim kelimesine birbirinden tamamıyla ayrı, hattâ birbirine zıt iki ayrı mânâ verilmiş oluyor. İlim kelimesine bugün ancak “müsbet ilim” tabirinden anlaşılan mânâ verilebilir; fizik, kimya, biyolojiden ilim olarak bahsettiğimiz zaman kelimeyi bu mânâda kullanmış oluyoruz. İnsanlara, hâdiselere hâkim olabilmek, hâdiseleri kendi insan maksatları için kontrol altına alabilmek imkânını bu hakikî mânadaki ilim anlayışı ve metodu vermiştir. Modern tababet, sanayi, taşıt ve haberleşme vasıtalarındaki ilerlemeler, hep bu ilim anlayışı ve metodu ile elde edilen bilginin tatbiki neticesinde mümkün olmuştur. Psikolojik ve sosyal hâdiseler âleminde muvaffakiyet de ancak aynı vasıtaları kullanmakla gerçekleşecektir.

Bir başka mânâda, daha isabetli olarak “millî ilim”den bahsedilemez mi? İlmin müşterek bir metodu vardır ve her ilim şubesi, meseleler ortaya koyar, sualler sorar ve bu meselelerin hallini, suallerin cevabını gerçeği tetkik ederek araştırır, insan ilimleri sahasında biz de ilmin metodunu kendi cemiyetimizin, insanlarımızın tetkikinde kullanır, problemlerin hallini, suallerin cevabını kendi gerçeklerimizi araştırarak bulmağa çalışırız. Hâdiseler arasında evrensel, ilmî münasebetler vardır, bunların müşahhastaki belirtileri mahallî şartlara göre tenevvü (variation) gösterebilir. İşte umumî münasebetler formüllerinin bizim cemiyetimizdeki belirtilerini, müşahhas muhtevalarını tetkik edebiliriz ve etmeliyiz de. Ancak bu mânâda “millî ilim”den bahsedilebilir. Bu tarzda ilmî çalışma hakikî ilim anlayışına uygundur; böyle tetkikler, hem umumî neticelere, formüllere, illî münasebetlerin tesbitine götürür, insanlığın bilgi hazinesine ilâveler yapmayı, onu ilerletmeyi mümkün kılar, hem de kendi cemiyetimizi, kendi gerçeklerimizi öğrenmemize yol açar.

Yazımızın başında işaret ettiğimiz gibi, bu “millî ilim” meselesi ve bunun dayandığı tabiat ilimleri, manevî ilimler ikiliği meselesi ilk bakışta görüldüğü gibi sadece nazari, mücerret bir mevzu değildir. Aksiyon için, hareketlerimizin alacağı istikamet için, mühim mânası vardır. İnsan ilimlerinin memleketimizde gelişebilmesi hiç değilse kısmen, doğru bir ilim anlayışından hareket etmekle olur. Manevî ilimler, tabiat ilimleri ikiliğini kabul ederek işe girişecek bir kimsenin çalışmaları ile ilmin birliğini kabul eden ve müsbet ilim metodu ve anlayışı ile çalışan kimsenin tutacağı istikamet ve varacağı neticeler -veya neticesizlikler- birbirinden tamamen ayrı olacaktır. Birincisi, fizik, kimya, biyolojide çok verimli başarılarla götürülen ilim anlayışına ve metoduna tamamen aykırı bir yol tutmuş olacaktır.

İkincisi, yukarıda tenkit ettiğimiz çeşitten “millî ilim” anlayışı, her cemiyetin, her kültürün diğerlerinden ayrı, nevi şahsına münhasır, tek bir varlık oluşu görüşü, bugün siyasî bir mânâ taşımaktadır. Bu tarzda “millî ilim”, “manevî ilim” anlayışı kültür otarşisine götürür, aynı esas zihniyetin ilim sahasındaki belirtisidir. Bu, sanat, edebiyat için iddia edildiği gibi ilim sahasında da kendi içimize kapanmak, diğer cemiyetlere, insanlığın müşterek ilim gelişmesine sırtımızı çevirmek, “biz kendi ilmimizi yapacağız ve bu başka bir milletin ilmine benzemeyecek” diye kendimizi dar, kör bir yola saptırmak, bir daire içinde dönmek demektir. “İlmî otarşı”, kültür

otarşisinin ilim sahasında tezahürüdür; kültür otarşisi ise sıkı sıkıya ekonomik otarşisi fikri ile bağlıdır. “İktisatta otarşisi” ve “kültürde otarşisi” şartlarına aynı memleketlerde rastlıyoruz. İktisadî otarşisi, yani iktisadî sahada kendi kendine yeterlik ve dış kapalılık, kapitalist rejimin doğurduğu iç ve dış zorluklardan yılan garp memleketlerinde, meselâ Almanyada, bu zorluklara bir çare olarak ve emperyalist gayelerle girişilecek harplere bir hazırlık olarak ileri sürülmüş ve tatbik edilmeğe kalkışılmış bir siyasettir. Bu iktisadî otarşisi ile beraber kültür otarşisi de ileri sürülmüş ve ilimde ifadesini yukarıda tenkit ettiğimiz “millî ilim” anlayışı şeklinde bulmuştur. İktisat ve kültür otarşisinin kuvvetle müdafaa edildiği memleketlerde bu sözde “millî ilim” anlayışı yalnız manevî ilimlere yani insan ilimlerine değil, hattâ fizik gibi müsbet ilim şubelerinin en ilerlemiş, gelişmiş olanına da tatbik edilmeğe kalkışılmıştır; yirminci asır ilmine ismini vereceği söylenen Einstein gibi büyük bir fizikçinin nazariyeleri ve fizikteki başarıları “yahudi fiziği” diye damgalanmıştır. Bu da, sözde tamamile ilmî, nazari bir mesele imiş gibi ortaya sürülen bu “millî ilim” iddiasının ne kadar yakından siyasî maksatlara bağlı olduğunu gösterir.

Bu noktada şöyle bir sual hatıra gelebilir: İktisadî ve siyasî âmiller neticesinde meydana gelen bu görüşe neden ilmî bir kisve verilmek istenmiştir? Çünkü her devrin inandığı, yüksek tuttuğu bir takım kıymetler vardır. Hakikat ölçüsü bu kıymetlere göre ayarlanır. Meselâ ortaçağda bir fikrin gerçeğe uygun olup olmaması dinî otoriteye göre tayin edilirdi. Galile dinî makamlar tarafından mahkeme edilip mahkûm edildiği zaman, dünyanın güneşin etrafında döndüğü hükmü, Aristoya ve kilise büyüklerinin yazılarına, dinin doktrinlerine uygun olmadığı için yanlışır, deniyordu. Orta çağda hakikatin ölçüsü dindi. Zamanımızda hakikat ölçüsü, haklı olarak, ilimdedir. Modern cemiyetlerin sosyal değerleri arasında ilim başlıca mevki almıştır. Dinin indirildiği tahta ilim oturtulmuştur. Bunun için siyasî maksatlar, dar menfaat kayguları ile ileri sürülen görüşler de müdafaa edilebilmek, haklı gösterilebilmek için ilmin otoritesine sığınmak, sözde ilmî bir kisveye bürünmek mecburiyetinde kalıyor. Bu suretle bir takım sahte-ilim kolları da meydana gelmiştir. Muhtevası siyasî olan ırk üstünlüğü iddialarını ilmî bir kalıba sokmak gayretleri bu sahte-ilim kollarından biridir. Aynı suretle, iktisadî otarşisi ve onun tamamlayıcısı olan kültür otarşisi ve “millî ilim” taraftarları da iddialarını böyle sözde-ilmî hükümler, tasnifler ilh. ile desteklemek gayretine düşüyorlar. Onun için her hakikat kaçığı her cereyan gibi bunun da ömrü kısadır. Bütün tarih boyunca bunun bin bir misalini gördük.

(1) Behice S. Boran “Sosyoloji Anlayışında İkilik”, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, sayı 3, 1943.

Adımlar, Sayı 5, Eylül 1943